

TÜRKİYE’DE EMEKLİLERİN TÜKETİM BİLMECESİ¹

Seda ŞENGÜL ²
Kenan LOPCU ³

Öz

Bu çalışmada Türkiye’de emeklilik döneminde tüketimde bir düşüşün olup olmadığı emeklilik tüketim bilmecesi çerçevesinde araştırılmıştır. Araştırmanın verileri Türkiye genelini temsil etmek üzere seçilen illerin (İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Tekirdağ, Adana, Kayseri, Trabzon, Zonguldak, Erzurum, Malatya ve Şanlıurfa) kent merkezinde hanehalkını temsil eden bireylerle (hanehalkı reisi veya hanehalkı reisinin eşi) Kasım-Aralık 2021 tarihleri arasında yapılan toplam 4500 anketten sağlanmıştır. Ekonometrik model olarak Regresyon Süreksizliği tasarımı seçilmiş, emeklilerin tüketim kalıbı içinde en büyük paya sahip gıda, giyim, sağlık, konut ve enerji harcama türleri ile projenin kapsamı sınırlandırılmıştır.

Türkiye’de hanehalkı reisinin emekliliği hak etmesinden sonraki beş yıllık dönemde gıda, giyim, sağlık, konut ve enerji harcamalarında hanehalkı reisinin emekliliği hak etmesinden önceki beş yıllık döneme göre aşağı doğru bir süreksizliğin olduğu belirlenmiştir. Hanehalkı reisinin emekli olması durumunda hanenin gıda, giyim, sağlık harcamalarının azaldığı, en önemli azalışın %52.8 ile giyim harcamasında olduğu ve giyim harcamasını %49.2 ile cepten yapılan sağlık harcamasının takip ettiği belirlenmiştir. Hanehalkı reisinin emekli olması ile birlikte enerji harcamasının %49.1, konut harcamasının ise %48.9 artması araştırmanın önemli bulgularındandır. Türkiye’de emeklilikte gıda, giyim, sağlık harcamalarındaki azalışın, enerji ve konut harcamalarındaki artışın temel nedeni, emeklilik döneminde emeklilerin gelir kayıplarının büyük olmasıdır. Bu çalışmada, Türkiye’de emeklilikte tüketim bilmecesinin olduğu ve tüketim bilmecesinin ana nedeninin düşük gelir olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Tüketim bilmecesi, emeklilik, regresyon süreksizliği, Türkiye

JEL Sınıflandırması : C20 D12 J26

¹ Bu araştırma TÜBİTAK 1001 projesi kapsamında (Proje no: 220K346) desteklenmiştir. TÜBİTAK’a desteğinden dolayı teşekkür ederiz. Bu çalışma Çukurova Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanında Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 17.02.2021 tarihli E.31862 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur.

² Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, ssengul@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5648-3270

³ Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, klopcu@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1526-5581

Atıf/Citation (APA 6):

Şengül, S., & Lopcu, K. (2025). Türkiye’de emeklilerin tüketim bilmecesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 321–340. <http://doi.org/10.25287/ohuiibf.1543463>.

CONSUMPTION PUZZLE OF RETIREES IN TURKIYE

Abstract

This study investigates whether there is a decline in consumption during retirement in Turkey within the framework of the retirement consumption puzzle. The data were obtained from a total of 4500 surveys conducted between November-December 2021 with individuals representing households (head of household or spouse of the head of household) in the city center of selected provinces (Istanbul, Izmir, Ankara, Bursa, Bursa, Tekirdağ, Adana, Kayseri, Kayseri, Trabzon, Zonguldak, Erzurum, Malatya and Şanlıurfa). Regression discontinuity design was chosen as the econometric model, and the scope of the project was limited to the goods groups of food, clothing, health, housing and energy (electricity, natural gas, fuel, gasoline group), which have the largest share in the consumption pattern of retirement. In Turkey, there is a downward discontinuity in food, clothing, health, housing and energy expenditures in the 5-year period after the household head retires compared to the 5-year period before the household head retires. When the head of the household retires, the household's food, clothing and health expenditures decrease, with the most significant decrease in clothing expenditures with 52.8%, followed by out-of-pocket health expenditures with 49.2%. One of the important findings of the research is that energy expenditures increase by 49.1%, while housing expenditures increase by 48.9% when the household head retires. The main reason for the decrease in food, clothing and health expenditures and the increase in energy and housing expenditures in Turkey is that retirees experience large income losses during retirement. This study reveals that there is a consumption puzzle in retirement in Turkey and the main reason for the consumption puzzle is low income.

Keywords : Consumption puzzle, retirement, regression discontinuity, Türkiye

JEL Classification : C20, D12, J26

GİRİŞ

Günümüzde birçok gelişmekte olan ülkede doğum oranındaki düşüş, yaşam süresindeki artış gibi demografik dönüşümler sonucu yaşlı nüfusta artış olmuş, uluslararası literatürde yaşlılar ve emeklilerle ilgili çalışmalara olan ilgi önemli ölçüde artmıştır. Modigliani & Brumberg (1954) yaşam döngüsü hipotezine dayalı çalışmalarında bireysel tasarruflar nedeniyle emeklilik döneminde bireylerin tüketimlerinin zaman içinde çok değişkenlik göstermeyeceği, tüketimde yumuşak bir geçişin olacağını savunmuşlardır (Blau, 1994; Hurst, 1990; Rust & Phelan, 1997; Hurd & Rohwedder, 2003; 2006; Fisher vd. 2008; Aguila vd. 2011; Olafsson & Pagel, 2017; Garz, 2018).

Ancak, Modigliani & Brumberg'in (1954) emeklilik döneminde tüketim düzeyinde daha yumuşak (consumption-smoothing hypothesis) bir geçiş öngören beklentilerinin tersine, emeklilikle ilgili yapılmış çok sayıda çalışmada ise tüketicilerin çalıştıkları dönemlerde yeterince tasarruf yapamamaları nedeniyle emeklilik dönemlerinde tüketimlerinde ciddi düşüşler olduğunu, yetersiz düzeydeki tasarruflarıyla emekli olduklarında tüketimlerini azaltmak zorunda kaldıkları belirlenmiş ve emeklilik döneminde tüketimdeki bu ciddi düşüşün nedeni tam olarak anlaşılamadığı için bu olgu literatürde emeklilerin tüketim bilmecesi olarak adlandırılmıştır (Hamermesh,1984; Mariger,1987; Banks vd. 1998; Attanasio vd. 1999; Bernheim vd. 2001; Smith, 2006; Ulker, 2004; Aguiar & Hurst, 2005; 2013; Hurd & Rohwedder, 2006; Olafsson & Pagel, 2017; Atalay, Barrett & Staneva, 2020; Smed, Rønnow & Tetens, 2022). Bazı araştırmacılar bu durumu emeklilik dönemiyle ilgili sahip olunan bilginin ve algının yanlış olmasına dayandırırken (Banks vd. 1998), bazı araştırmacılar ise işten çıkarılma, sağlık vb nedenlerle gönülsüz emekli olunmasının neden olduğunu ileri sürmüşlerdir (Smith, 2006; Barret & Brzozowski, 2012). Diğer bazı araştırmacılar ise hanehalkı kompozisyonunun değişmesi (örneğin çocukların büyümesi, haneden ayrılması vb. Battistin vd. 2009) ve hanedeki bireyler arasındaki pazarlık gücünün değişmesi gibi (örneğin, hanehalkı reisinin emekli olması ve kadının hane içinde gücünün artması gibi) ilişkilerin bu olgulara neden olabileceğini tartışmışlardır (Lundberg vd. 2003).

Bazı araştırmalarda, emekliliğe geçiş döneminde tüketim düzeyinde yaşanan değişimin hanehalkları arasında da farklı olduğu belirtilmiştir. Çalıştığı dönemde gelirinden daha çok harcama yapan ve daha yüksek tüketim düzeyine sahip bir hanehalkının emeklilik döneminde krediye erişiminin zorlaşması nedeniyle tüketiminde azalma olabileceği, çalıştığı dönemde düzenli tasarruf yapan bir hanehalkının ise emekli olduğu dönemde tüketiminde ciddi bir değişiklik olmayacağı ileri sürülmüştür (Velarde & Herrmann, 2014).

Toplumdaki yaşlı bireylerin emeklilik sonrası refah durumlarının değerlendirilmesi bağlamında, tüketim ve tasarruf kalıplarının incelenmesine, emeklilik dönemlerinde, emeklilik öncesi yaşam standartlarını sürdürüp sürdüremediklerinin araştırılmasına özel bir önem atfedilmiştir. Bu nedenle giderek yaşanan bir nüfusa sahip Türkiye’de, emeklilerin tüketim yapısını yaşam döngüsü hipotezi bağlamında incelemek önemlidir. Türkiye’de emeklilik dönemlerinde yaşlı bireylerin yaşam standartlarının nasıl olduğunun anlaşılması etkin sosyal politikaların oluşturulması noktasında gereklidir ve bu gereklilik bu alanda yapılmış çalışma ihtiyacını arttırmaktadır. Bu nedenle bu araştırmada Türkiye’de emeklilerin tüketim bilmececi olgusunu ampirik bulgulara dayalı olarak incelemek, emeklilerin emeklilik dönemlerinde tüketimlerinde ciddi bir düşüşün olup olmadığını ortaya koymak, sosyal politika çıkarımları yapmak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Türkiye genelinde veri toplama zorlukları hesaba katılarak, çalışmanın kapsamı TÜİK’in İBBS Düzey 1 sınıflandırması temel alınarak, Türkiye’deki bütün coğrafi ve sosyo-ekonomik bölgeleri temsil edecek şekilde, her bölgeden bir il seçilerek belirlenmiştir (TÜİK, 2020a). Seçilen iller İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Tekirdağ, Adana, Kayseri, Trabzon, Zonguldak, Erzurum, Malatya ve Şanlıurfa’dır. Çalışmanın verileri bu illerin kent merkezlerinde hanehalkını temsil eden bireylerle (hanehalkı reisi veya hanehalkı reisinin eşi) yapılan toplam 4500 anketten sağlanmıştır. Türkiye’de emeklilikte tüketim bilmececinin var olup olmadığı bulanık regresyon süreksizliği yaklaşımıyla incelenmiştir. Çalışmanın kapsamı emeklilerin tüketim kalıbı içinde en büyük paya sahip gıda, giyim, sağlık, konut ve enerji (elektrik, doğalgaz, yakıt, benzin grubu) mal gruplarına yapılan harcamalar ile sınırlandırılmıştır.

I. LİTERATÜR ÖZETİ

Toplumdaki yaşlı bireylerin emeklilik sonrası refah durumlarının değerlendirilmesi bağlamında, tüketim ve tasarruf kalıplarının incelenmesine ve yaşlı bireylerin emeklilikleri süresince yaşam standartlarını sürdürüp sürdüremediklerinin araştırılmasına özel bir önem atfedilmiştir. Tüketicilerin gelecekteki davranışlarını betimleyen temel yaşam döngüsü modeli, bireylerin yaşamları boyunca yaptıkları tüketimin emekliliğe geçiş aşamasında, emekliliğin öngörülebilir olmasından dolayı yumuşak bir seyir izlemesi gerektiğini belirtmektedir (Modigliani & Brumberg, 1954; Hamermesh, 1984). Modelin bu öngörüsüne rağmen bazı uygulamalı çalışmalar da emekliliğe geçiş aşamasında bireylerin yaşam boyu tüketimlerinde süreksizlik yaratan düşüşler saptanmış ve bu durum emeklilik tüketim bilmececi olarak adlandırılmıştır (Fisher vd. 2008; Hurst, 2008). Tüketimde meydana gelen bu düşüşe ilişkin birçok açıklama ve çıkarsama mevcuttur. Blau (2008) çalışmasında bu durumun muhtemel nedenine ilişkin dönüştürülmüş yaşam döngüsü modelini geliştirmiş ve emeklilik sonrası tüketimdeki düşüşleri beklenmedik bir anda emekliye ayrılmak zorunda kalan hanehalkları ile ilişkilendirmiştir. Ancak Blau’nun (2008) bu çalışması farklı gelir dilimlerindeki bireylerin farklı emeklilik sonrası tüketim hareketlerine ancak çok özel bir durum olan beklenmedik emeklilik koşulu altında cevap getirebilmektedir.

Attanasio vd. (1999) çalışmalarında yaşam döngüsü modelinin sadece yaşamlarının ortalarında bulunan hanehalklarının davranışlarını açıklama yetisine sahip olduğunu, özellikle genç ve yaşlı hanehalklarının davranışlarının anlaşılması için yeni çalışmalar yapılmasını gerektiğini, özellikle emeklilerin tüketim davranışlarının temel yaşam döngüsü modeline aykırılık gösterdiğini ileri sürmüşlerdir.

Hamermesh (1984) ve Mariger (1987) ABD verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada yaşlı bireylerin emekli olmadan önceki refah düzeylerini karşılayamadıklarını ve emekliliğe geçiş ile birlikte bu bireylerin tüketimlerini çarpıcı biçimde düşürdüklerini ileri sürmüştür. Hamermesh (1984) aynı zamanda emekli aylıklarının sosyal güvenlik programlarının temel hedeflerinden olan tüketimin devamlılığını sağlama hedefine ulaşamadığı sonucuna ulaşmıştır. Diğer taraftan, Kotlikoff vd. (1982) yaşlı bireylerin sadece çok az bir kısmının yaşam standartlarında bir düşüş yaşandığını ileri sürmüştür. Yazarlar bu durumun sosyal güvenlik ve özel emeklilik sistemlerinin yapısından kaynaklanan zorunlu tasarrufların bir sonucu olduğunu ve bu kurumların bireylerin yaşam boyu tüketimlerini uyarlamada oldukça başarılı olduklarını ileri sürmüşlerdir. Benzer bir çalışmada, Robb & Burbridge (1989), Kanada’da emeklilik dönemindeki tüketimde sert bir düşüş yaşandığına dikkat çekmişlerdir. Hausman & Paquette (1987) çalışmalarında gönülsüz emekliliğin ABD hanehalklarının tüketimlerini nasıl etkilediğini analiz etmişler ve gönülsüz emeklilikte tüketimin azaldığını belirlemiştir.

Bu alanda yukarıdakilere kıyasla nispeten daha yeni iki çalışma Banks vd. (1998) ile Bernheim vd. (2001)’in çalışmalarıdır. Banks vd. (1998) emeklilik döneminde gelir ile dayanıksız tüketim mallarına yapılan harcamayı Birleşik Krallık verisini kullanarak doğum tarihlerine göre oluşturulan cohortlar aracılığı ile analiz etmişlerdir. Yazarların bulguları hanehalklarının emekliliğe yaklaşırken dayanıksız tüketim malları harcamalarında bir düşüş olduğuna işaret etmektedir. Yazarlar bu bulguların öngörme yetisi olan ve yaşam boyu tüketimdeki dalgalanmayı azaltma girişiminde bulunan tüketicilerin varlığı ile örtüşmediğini ileri sürmektedir. Bernheim vd. (2001) ise servet ile tüketim kompozisyonunun şekillenmesini incelemiştir. Yazarların bulgusu emeklilik sonrası tüketim düzeyinde bir düşüş yaşandığı yönündedir. Çalışmanın en önemli bulgularından biri emekliliğe geçiş döneminde tüketimde meydana gelen düşüşün emeklilik öncesi tüketim-gelir gruplarına göre farklılaşmasıdır.

Li vd. (2015) çalışmalarında Çin’de emekliliğin tüketim üzerindeki etkisini süresiz regresyon yaklaşımı ile ele almaktadırlar. Çin’in erkeklerde 60 ve kadınlarda 55 yaş sınırlarını içeren zorunlu emeklilik politikası uygulayan bir ülke olması süresiz regresyon yaklaşımını ve emeklilik ile tüketim arasındaki nedensel ilişkinin saptanmasına olanak sağlamıştır. Bu bulgu emeklilik tüketim bilmececinin genişletilmiş bir yaşam döngüsü yaklaşımı benimsenmesi durumunda bilmece olmaktan çıktığına işaret etmektedir. ABD verileri kullanılarak yapılan sonraki çalışmalar böylesi bir bilmececinin aslında olmayabileceğini öne sürmüştür (Hurst, 2008). Aguiar & Hurst (2005) bireylerin emeklilik sonrası gıda tüketimlerinin niteliği ve niceliğini ikame yolu ile değiştirdiğini belirterek gıda harcamasının toplam tüketimin kötü bir vekil değişkeni olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer bazı araştırmacılar emeklilik tüketim bilmececinin hastalık, engeli olma durumu ya da gönülsüz işsizlik gibi durumlarla karşı karşıya kalıp beklenmedik şekilde emekli olanlar için geçerli olduğunu iddia etmişlerdir (Haider & Stephens, 2007; Smith, 2006).

Fisher ve Marchand (2014) çalışmalarında yaşam döngüsü hipotezinin öngörülerinin tersine, emeklilik ile birlikte tüketimin ortalaması ve medyanın da tek seferlik sert düşüşler olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bu bulguların yaygınlığının tersine, bu düşüşün tüketim dağılımının her noktasında aynı olup olmadığına ilişkin çok az araştırma yapılmıştır. Bernheim vd. (2001), emeklilik ile birlikte tüketimde yaşanan düşüşü net hatlar ile belirlenmiş alt gruplar için incelemiş ve tüketim düşüşünün düşük servete sahip bireyler için daha fazla olduğunu bulmuşlardır. Bir diğer çalışmada ise anket çalışmasının yapıldığı yıllarda emekli olan bireylerin çeyrek dönemlik harcamaları gözlemlenmiş, tüketim dağılımının farklı noktalarında emekliliğe verilen tüketim refleksinin önemli ölçüde değiştiği sonucuna ulaşılmıştır (Aguila vd. 2011).

Velarde & Hermann (2014), çalışmalarında emeklilik tüketim bilmececinin gerçekten var olup olmadığının sınanması amacı ile Almanya’daki 50 yaş üzerindeki bireylerin gıda ile ilişkili zaman kullanımlarının emeklilik ile birlikte nasıl değiştiğine odaklanmışlardır. Moreau & Stancelli (2015) çalışmalarında sadece aile reisinin değil, kadının da emekliliğini hesaba katarak daha önceki literatürü genişletmekte ve iki kazançlı hanehalkları ile kadının “ev hanımı” olduğu durumdaki tüketim düşüşlerini incelemektedirler. Fransa’daki en düşük yasal emeklilik yaşının 60 olmasının, emeklilik olasılığının yaşın bir fonksiyonu olmasında yarattığı süresizlikten hareketle, yazarlar regresyon süresizliği yaklaşımını ve iki haftalık harcama verilerini içeren 2001 Fransız Tüketici Bütçe Anketi

verilerini kullanarak her eşin emekliliğinin hanehalkı tüketimi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmanın bulguları erkek eşin emekliliği sonrası hanehalkı giyim ve gıda harcamalarında oldukça büyük ve istatistiksel olarak anlamlı bir düşüş olduğunu, ancak kadının “ev hanımı” olduğu çiftler örneklem dışında bırakıldığında kocanın emekliliğinin gıda tüketimi üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamsız hale geldiği sonucuna ulaşmışlardır.

Ventura ve Horioka (2020) İtalya Merkez Bankası tarafından her 2 yılda bir gerçekleştirilen "İtalyan Hanehalklarının Gelir ve Servet Anketi" nden elde edilen mikro verileri kullanarak İtalya'daki emekli yaşlıların servet birikimi ve tasarruf davranışlarını analiz etmişlerdir. İtalya'daki emekli yaşlıların servetlerini biriktirdiklerini (tasarruf ettiklerini), ancak servet birikim oranlarının beklenenden çok daha yavaş olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca, İtalya'daki emekli yaşlıların%40'inden fazlasının servet biriktirmeye devam ettiğini ve %80'inden fazlasının pozitif miktarda tasarruf yaptığını bulmuşlardır. Bu nedenle, Servet Kaybı Bulmacası (emekli yaşlıların servetlerini beklenenden daha yavaş biriktirme eğilimi), diğer birçok ülkede olduğu gibi, Küresel Mali Krizden önce ve sonra İtalya için de geçerli görünmektedir.

Beblo ve Schreiber (2022) araştırmalarında emeklilikle ilgili öngörülebilir gelir düşüşlerinin toplam tüketimi etkilemeyeceği, emeklilikten sonra boş zamanın fazla olması göz önüne alındığında, boş zaman ikamelerinin daha düşük tüketime yol açacağını ileri sürmüşlerdir. Tahmin edilen bu düşüşü bir bulmaca olarak yanlış yorumlamaktan kaçınmak için yeni bir yaklaşımla konut tüketimine (kamu hizmetinde boş zamanın tamamlayıcısı) ve boş zaman kullanımındaki değişikliklerinin incelemişlerdir. Emekliliğe adım atan kişilerin konut tüketim davranışlarını araştırmak için Alman Sosyo-Ekonomik Paneli verilerinden yararlanmışlardır. Almanya'da kiracıların tüm hanelerin yaklaşık yarısını temsil etmesi nedeniyle birçok konut harcaması mikro verilerden doğrudan gözlemlenebilmekte ve emeklilik durumunun konut tüketimi üzerinde önemli düzeyde negatif etkileri olduğunu belirlemişlerdir.

Gorry & Slavov (2023) emekliliğin sağlık davranışları üzerindeki etkisini ulusal olarak temsil edilen üç ABD veri setini kullanarak analiz ediyorlar. Bulgular, özellikle erkekler için alkol tüketiminde bir azalma olduğunu göstermektedir. Bireyler, egzersiz yoğunluğuna ve cinsiyete bağlı olarak emekliliğin değişen etkileri ile emekli olduktan sonra egzersiz davranışlarının bileşimini değiştirdikleri belirlenmiştir. Erkekler arasında dışarıda yemek yeme konusundaki değişiklikler ve yemek hazırlamaya daha fazla zaman harcanmasıyla yemek yeme alışkanlıkları da değişmektedir.

Deng, vd. (2023) Çin’de emekliliğin turizm tüketimi üzerindeki etkisi konusunda çok az çalışma olduğunu ve "emeklilik-turizm tüketimi bilmececinin" ampirik olarak test edilmediğini ifade ettikleri çalışmalarında Çin'deki zorunlu emeklilik politikasından yararlananların turizm tüketimlerinde "emeklilik-turizm tüketim bulmacası" olup olmadığını incelemek için bulanık regresyon süreksizlik tasarımı yaklaşımını kullanmışlardır. Bulgulara göre, hanehalkı reislerinin emekliliğinin hanehalkı turizmi tüketimini önemli ölçüde artırmaktadır.

Lv vd. (2022) emekliliğin hanehalkı enerji tüketim yapısını etkileyip etkilemediği, Çin'in Kentsel Hanehalkı Anketi verilerine dayanarak, bu nedensel etkiyi tanımlamak için bir regresyon süreksizliği tasarımı (RDD) kullanıyorlar. Ampirik sonuçlar, hanelerin emekli olduklarında toplam enerji tüketimlerini aniden yaklaşık %2.5 oranında azalttığını göstermektedir. Spesifik olarak, emeklilik, işle ilgili hanehalkı enerji tüketim harcamalarını yaklaşık %55.4 oranında azaltmakta, dayanıksız ürünleri yaklaşık %12.1 oranında azaltmakta ve dışarıda yemek tüketimini yaklaşık %55.3 oranında azaltmaktadır. Ayrıca mekanizma analizi, hanehalkı sahiplerinin emekli olduktan sonra sosyal aktivitelerini azalttığını ve evde çok daha fazla zaman geçirdiğini, böylece tüketilen doğrudan enerjinin arttığını ve dolaylı olarak tüketilen enerjinin azaldığını göstermektedir.

Aşık (2024) 1992 yılında Türkiye’de erkeklerin 44 yaşına kadar erken emekli olmalarına izin veren süper erken emeklilik teşvikinin etkisini araştırmaktadır. Bulanık Regresyon Süreksizliği Tasarımına dayanarak, teşviklerin alınmasının Türkiye’deki orta yaşlı erkeklerin işgücüne katılımını önemli ölçüde azalttığını bulmuştur. Eğitim kategorilerine göre yapılan analiz, teşviklerin hem vasıflı hem de vasıfsız işgücü üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Politikaya bağlı emeklilik ödeneği alınmasının, kayıt dışı iş sözleşmelerine geçme olasılığını önemli ölçüde artırdığını belirlemiştir.

Bulgular, düşük vasıflı bireyler için kayıt dışı ücretli istihdam olasılığının arttığını, yüksek vasıflı bireyler için ise kayıt dışı serbest meslek olasılığı olasılığının arttığını göstermektedir.

Francescutto (2024) çalışmasında, emekliliğin benzin tüketimi üzerindeki etkisini ölçmek için hanehalkı düzeyinde 2006-2017 yılları arasındaki verileri kullanarak bulanık regresyon süresizliği tasarımına dayanarak, benzin tüketiminin ortalama %32-%36 oranında azaldığını belirlemiştir.

Yuang vd. (2024) emeklilik ile ilgili yapılan çalışmaların diyet, egzersiz, tütün ve alkol tüketimi gibi davranışlar perspektifinden analiz edildiğini ifade etmişler. Beslenme davranışı üzerine emekliliğin etkisine yönelik yapılan araştırmalar emekli hanelerin besin tüketimlerini azalttıklarını ancak besin satın almalarını değiştirmediklerini, emeklilik öncesi geliri daha düşük olan hanelerin, emeklilik döneminde daha ciddi şekilde etkilendiği belirlenmiştir (Allais, Leroy, & Mink, 2020). Bu düşüşün, emeklilikte de cinsiyete göre farklılıkları vardır (Binh Tran ve Zikos, 2019; Grötting ve Lillebø, 2020).

Vergolini ve Zanini (2024) İtalya’da “Asgari Garantili Gelir Programı” kapsamındaki yardımların sınırlandırılmasının etkisini incelemiştir. Çalışma, yardımın 950 € ile sınırlandırılmasının hanehalkı ve bireysel sonuçlar üzerindeki etkisini tahmin etmek için regresyon süresizliği tasarımını kullanmışlardır. Sonuçlar, yardımın sınırlandırılmasının toplam han halkı harcamalarını veya gıda ve dayanıklı mallar gibi belirli kategorilerdeki harcamaları önemli ölçüde etkilemediğini göstermektedir. Ancak, daha yüksek borçluluk olasılığı ve geçimini sağlamada daha fazla zorlukla karşılaşma durumu, yardımları sınırlandırılanların ekonomik kırılma riskini artırdığını göstermiştir. Yardımın sınırlandırılması sosyal etkileşimleri etkilemese de, işgücü piyasası katılımını teşvik etmiştir, ancak bu faaliyetteki artış daha yüksek istihdam oranlarına dönüşmemektedir. Bu bulgular, daha büyük nakit transferine hak kazanan büyük ve düşük gelirli hanelerin yardımının sınırlandırılmasının maliyet tasarrufu sağlayabileceğini ancak üzerlerindeki mali yükü azaltmada o kadar etkili olmayabileceğini göstermektedir. Çalışma, refah programlarının tasarımı ve uygulanması için değerli öngörüler sağlıyor ve finansman kısıtlamaları ile düşük gelirli hanelerin refahı arasında dikkatli bir denge kurulması ihtiyacını vurgulamaktadır.

II. VERİLER VE EKONOMETRİK YÖNTEM

II.1. Veriler ve Örneklem

Türkiye genelinde anket yapmanın zaman ve maliyet kısıtları da dikkate alınarak, örneklem çerçevesinin oluşturulmasında TÜİK’in Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) esas alınmıştır. Öncelikle İBBS Düzey 1’de yer alan 12 bölge, gelir düzeylerine göre yüksek, orta ve düşük gelir düzeyi olmak üzere 3 gruba ayrılmış, her gelir grubunun toplam nüfus içindeki payı belirlenmiştir. Toplam nüfus içinde yüksek gelir grubunda yer alan bölgelerin payı %51, orta gelir grubunda yer alan bölgelerin payı %25, düşük gelir grubunda yer alan bölgelerin payı %24’tür (TÜİK, 2020a; 2020b). Yapılacak olan 4500 anket, bu paylar dikkate alınarak bölgeler arasında gelir gruplarına göre oransal olarak dağıtılmıştır. Bu durumda, anketlerin %51 yüksek gelir, %25’i orta gelir, %24’ü ise düşük gelir gruplarında yer alan bölgelerde yapılmıştır. Yani yapılacak anket sayısı yüksek gelir grubunda 2278, orta gelir grubunda 1142, düşük gelir grubunda 1080’dir. Anketlerin temsil gücünü arttırmak için gelir gruplarına göre sınıflandırılmış her bölgeden, Türkiye genelini sosyoekonomik ve kültürel özellikler bakımından temsil edecek şekilde bir il seçilmiştir. Seçilen iller İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Tekirdağ, Adana, Kayseri, Trabzon, Zonguldak, Erzurum, Malatya ve Şanlıurfa’dır. Daha sonra her ilde yapılacak anket sayısı illerin gelir grubuna göre sınıflandırılmış bölge nüfusu içindeki paylarına göre dağıtılmıştır. Örneğin yüksek gelir grubunda yer alan İstanbul’un nüfusu yüksek gelir grubunda yer alan illerin toplam nüfusunun yaklaşık %36’sını oluşturduğu için İstanbul il merkezinde yapılacak anket sayısı yüksek gelir grubunda yapılacak 2278 anketin %36’sına tekabül eden 827 olarak belirlenmiştir. Eşlerin her ikisinin hayatta olduğu hanelerde eşlerden erkek olan hanehalkı reisi olarak alınmıştır. Anketler Kasım-Aralık 2021 döneminde yapılmıştır.

II.II. Ekonometrik Yöntem: Regresyon Süreksizliği

Türkiye'deki emeklilik kanunlarına göre çalışanların ilk işe giriş tarihleri ve yaşlarına göre emekliliği hak ettikleri yaş farklılık göstermektedir. Emeklilikle ilgili yasal düzenlemelerde pek çok istisna, özel durum ve çok sayıda farklı uygulamalar mevcuttur. Emekliliği hak kazanabilmek için prim gün sayısı, sigortalı çalışmaya başlanan yıl ve tamamlanması gereken sigortalılık yıl sayısı kriterlerini yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu üç kriter sağlansa dahi emekliliği hak edenlerin bir kısmı çalışmaya devam edebilmektedir. Bazıları ise bu kriterleri sağlamasa bile malulen erken emekli olabilmektedir. Bu durum emekliliğe hak kazanmak için üç kriteri yerine getiren istihdamdaki kişilerin müdahale ve kontrol gruplarına yaş gibi tamamen rasgele olan bir kriterle atanmasını sağlamaktadır (Aşık, 2017). Daha açık bir ifadeyle, sözkonusu politika değişikliğini, üç kriteri sağlayan sigortalı çalışanlardan yaş kriterini de sağlayanların müdahale grubuna, yaş kriterini sağlamayanların ise kontrol grubuna atandığı bir yarı deneysel bir çalışma tasarımı olarak düşünmek mümkündür (Moscoe vd. 2015). Regresyon süreksizliği tasarımı, araştırmacının müdahaleyi belirleyen kurumsal kurallar hakkında kesin bilgiye sahip olduğu fikrine dayanmaktadır. Bunda, bireysel müdahale durumu bir atama veya zorlama değişkeni tarafından belirlenir. Eşiğin hemen altında puan alan (politikadan yararlanamayan) bireylerin, sınırın hemen üstündeki (politikadan yararlanan) kişilerle iyi bir karşılaştırma yapılabilmesi varsayılmaktadır (Lee & Lemieux, 2010). Regresyon süreksizliği Analizi (RSA) yaklaşımı çeşitli açılardan çekicidir. RSA yaklaşımına uygun durumlar mevcut veriler ile uygulanabildiklerinden, rastgele bir atama çalışmasına göre önemli ölçüde daha düşük maliyetle program etkisi analizleri yapılabilmektedir. Regresyon süreksizliği yönteminin nedenselliği tespit etme stratejisi, bir kesme ya da eşik noktasının hemen üzerindeki (ya da altındaki) kişilerin müdahale grubuna atanması, diğerlerinin ise kontrol grubuna atanması ve böylelikle iki grup arasında müdahale öncesi tek farklılığın eşiği ucuna sağlıyor olması fikrine dayanmaktadır. Bu yöntem, müdahale ve kontrol grupları arasındaki müdahale öncesi “rasgele atanmamaktan” kaynaklanan sistematik farklılıkların ortadan kaldırılması, diğer bir deyişle kontrol grubunun müdahale grubu için gerçek bir karşıt gerçeklik ya da paralel evren oluşturmasını amaçlamaktadır (Aşık, 2017; Giovanis & Giovanis-Özdamar, 2021).

Bu yarı deneye dair başlıca problem, müdahale grubunda yer alan çalışanların tümünün emekliliğe ayrılmaması, yani müdahale grubunda yer almamasıdır. Türkiye’de çalışanların bir kısmı emekli olma kriterlerinin tümünü yerine getirerek emekli olmayı hak etseler dahi emekli olmayı tercih etmeyebilirler. Emeklilik hakkı kazanan bireyler için “emekli olmamak”, “emekli olup ancak başka bir işte çalışmak”, “emekli olup, çalışmamak” gibi üç durum söz konusu olabilir. Bu üç gruptaki bireyler sosyo-ekonomik özellikler bakımından da farklılık gösterebilirler. Dolayısıyla, bu tasarımda müdahaleye uymama durumu (non-compliance) ortaya çıkmaktadır ve müdahaleye uymama nedenleri de bireyler arasında rastsal bir seyir izlememektedir. Nedensellik ilişkisinin kurulamaması ve yanlış tahmin gibi müdahaleye uymama durumundan kaynaklanan bu tür sorunların üstesinden gelmek üzere ise, regresyon süreksizliği yönteminin araç değişkeni yöntemiyle birlikte kullanıldığı Bulanık Regresyon Süreksizliği (Fuzzy Regression Discontinuity) yöntemine başvurmak gereklidir. Bu yöntemde “müdahale grubuna atanmak”, yani tüm şartları sağlayarak emekliliği hak etmek, yani müdahale grubuna atanmak için bir araç değişkeni olarak kullanılabilir. Bazı bireyler emekliliği hak ettiklerinde hemen emekli olurken, bazıları emekliliği hak etmelerine rağmen çalışmaya devam ederken, bazı bireyler ise belirlenen süreksizlik noktasından (emekliliği hak etme yaşı) daha önce örneğin malulen erken emekli olabilmektedirler. Emekliliğin tüketim üzerindeki etkisi süreksizlik noktasında emeklilikteki ani ve büyük artışa bağlı olarak tanımlanabilir. Buradaki temel varsayım, emekli olma şartlarını yerine getirmenin kişilerin ne kadar işgücü arz etmek istedikleri üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığı ve tek etkinin dolaylı bir şekilde emekli olma kararı üzerinden gerçekleşmesidir. Bu varsayım çerçevesinde, keskin regresyon süreksizliği yönteminde olduğu gibi, bulanık regresyon süreksizliği yönteminde de müdahale grubuna atanmayı belirleyen kesim noktasına dair bir marj değişkeni (ya da diğer adıyla zorlayıcı değişken-forcing variable) oluşturulmaktadır. Yaş marjına dair kesim noktası, yani kanunda emekliliği hak etmek için öngörülen minimum yaş kriteri, sigortalı olarak çalışılmaya başlanan yıla bağlı olarak çalışanlar arasında değişiklik göstermektedir. Yaş değişkeni marj değişkeni olarak alınabilir ve yaş marjı değişkeni, minimum yaş kriterinin sağlanıp sağlanmamasına bağlı olarak bir bant ($c - h \leq X \leq c + h$) eksi ya da artı değerleri

almaktadır. Regresyon süreksizliği yaklaşımında henüz emekli olanlarla emekli olmak üzere olanların (isteğe bağlı ve gönülsüz emekli olanların, emeklilik süresi yakın ve uzak olanların) tüketimleri karşılaştırılabilmektedir. Bulanık regresyon süreksizliği tasarımında, emekliliğin hanehalkı tüketimi üzerindeki etkisi iki denklemlilik bir model tanımlanarak tahmin edilmektedir (Moreau & Stancanelli, 2013; Lee & Lemieux 2010; 2013, Van de Klaauw, 2008, Imbens & Lemieux 2007, Müller & Shaikh 2018).

Bu çalışmada, emeklilikte tüketimin azalması olarak tanımlanan ve Modigliani & Brumberg’in (1954) ve Friedman’in (1957) tüketim-yumuşatma hipoteziyle çelişen emeklilik tüketim bilmecesinin Türkiye’deki emekliler için geçerli olup olmadığı regresyon süreksizliği (regression discontinuity) tasarımı olarak bilinen yaklaşımla belirlenmeye çalışılmıştır. Regresyon süreksizliği çeşitli yaklaşımlarla ele alınabilmektedir. Örneğin çok net bir eşik değer söz konusu olduğunda, keskin regresyon süreksizliği yaklaşımı kullanılırken, eşik değerinin net olmadığı durumlar için ise bulanık regresyon süreksizliği yaklaşımı yaygın olarak kullanılmaktadır. Regresyon süreksizliği yöntemi ile ilgili çalışmalara Lee & Lemieux (2010; 2013), Van de Klaauw (2008), Imbens & Lemieux (2007), Müller & Shaikh (2018) örnek verilebilir.

Emekliliğin tüketim üzerindeki etkisi süreksizlik noktasında emeklilikteki ani ve büyük artışa bağlı olarak tanımlanabilir. Regresyon süreksizlik yaklaşımında henüz emekli olanlarla emekli olmak üzere olanların (emeklilik süresi yakın ve uzak olanların) tüketimleri karşılaştırılabilmektedir. Bulanık regresyon süreksizliği tasarımında, emekliliğin hanehalkı tüketimi üzerindeki etkisi iki denklemlilik bir model tanımlanarak tahmin edilmektedir (Moreau & Stancanelli, 2013).

İki aşamalı Bulanık Regresyon Süreksizliği tasarımında Eşitlik 3.1 en küçük kareler tahmincisi ile tahmin edilen bir tüketim regresyon denklemine, Eşitlik 3.2 ise probit modeline dayanmaktadır. Eşitlik 3.2’de hanehalkı reisinin emeklilik kararının içsel olduğu varsayılmaktadır. Eşitlik 3.2’de tahmin edilen R_j değerleri Eşitlik 3.1’de araç değişken olarak kullanılmaktadır. Hanehalkı reisinin emekliliği hak ettiği yaş farklılık gösterdiğinden çalışmada A_j değişkeni eşik değer olarak modele dahil edilmiştir. Eşitlik 3.1’in bağımlı değişkeninin (gıda, sağlık, giyim, enerji ve konut) sıfır gözlem içermesi nedeniyle⁴ dipnot 2’de açıklanan Heckman modeli en çok olabirlik tahmincisi ile tahmin edilmiştir. Heckman’ın birinci aşamasında, sıfır gözlemlerin neden olduğu seçim sapmasını ortadan kaldırmak için hesaplanan ters Mills oranı (inverse Mills ratio) probit modeli ile tahmin edilmiştir. Heckman’ın ikinci aşamasında ise ters Mills oranı Eşitlik 3.1’de yer alan açıklayıcı değişkenlere ek bir değişken olarak ilave edilmiştir (Heckman, 1979).

$$C_j = \alpha^{cj} + \beta R_j + \gamma D_j (yas_j - A_j) + \delta D_j (yas_j - A_j)^2 + \tau Rh_j + v_j^c \quad (3.1)$$

$$R_j = \alpha^{rj} + \lambda D_j + \gamma (yas_j - A_j) + \delta (yas_j - A_j)^2 + \rho D_j (yas_j - A_j) + \zeta D_j (yas_j - A_j)^2 + v_j^r \quad (3.2)$$

⁴ W_j . J. hanenin ilgili mal grubuna (gıda, giyim, sağlık, konut, enerji) harcama yapması durumunda 1, harcama yapmaması durumunda 0 değerini almaktadır. Heckmanın 1. Aşaması probit modelidir ve aşağıda verilmiştir.

$$W_j = \alpha^{cj} + \beta R_j + \gamma (yas_j - A_j) + \delta (yas_j - A_j)^2 + u_j^c \quad (3.3)$$

Her j . hane için ters mills oranı aşağıdaki denklem yardımıyla hesaplanır. ϕ : yoğunluk fonksiyonunu, Φ : kümülatif dağılım fonksiyonunu göstermektedir (Heckman, 1979).

$$Rh_i = \frac{\phi(\alpha + \beta R_j + \gamma (yas_j - A_j) + \delta (yas_j - A_j)^2)}{\Phi(\alpha + \beta R_j + \gamma (yas_j - A_j) + \delta (yas_j - A_j)^2)} \quad (3.4)$$

Burada:

C_j : j. hanedeki ilgili mal grubuna yapılan harcamayı (gıda, giyim, sağlık, konut, enerji),

R_j : j. hanedeki hanehalkı reisi emekli ise 1, değilse 0 değerini alan kukla değişkeni,

D_j : j. hanedeki hanehalkı reisi emekliliği hak etmiş ise 1, değilse 0 değerini alan kukla değişkeni,

A_j : j. hanedeki hanehalkı reisinin emekliliği hak ettiği yaşı,

yas_j : j. hanedeki hanehalkı reisinin yaşını,

Rh_j : Ters mills oranını göstermektedir.

$$f(yas_j - A_j) = (yas_j - A_j) + (yas_j - A_j)^2$$

$D_j f(yas_m - A_j)$ fonksiyonları ise yukarıda tanımlanan D_j değişkenleri sırasıyla hanehalkı reisinin yaşı eksi emekliliği hak ediş yaşı polinomları ile karşılıklı etkileşimlerini gösteren etkileşim değişkenleridir.

III. TÜRKİYE’DE EMEKLİLERİN TÜKETİMİ

Ekonometrik modellerde kullanılan değişkenlerin tanımları ve tanımlayıcı istatistikleri sırasıyla Tablo 1’de verilmiştir. İki aşamalı bir tahmin sürecinin izlendiği bu çalışmada Probit modelinin tahmin edildiği birinci aşamanın bağımlı değişkeni R, hanehalkı reisinin emekli olması durumunda 1 değilse 0 değerini almaktadır. Gıda, sağlık, giyim, enerji ve konut harcamaları üzerinde ayrı ayrı emekliliğin etkisinin belirlenmeye çalışıldığı ikinci aşamada bağımlı değişken ise sırasıyla bu mal gruplarına yapılan harcamanın doğal logaritmasıdır. Birinci aşamada tahmin edilen Rhat değeri, ikinci aşamada sırasıyla tahmin edilen gıda, sağlık, giyim, enerji ve konut denklemlerinde araç değişken olarak yer almıştır.

Ekonometrik modellerde kullanılan açıklayıcı değişkenlerden HRemekliyas değişkeni hanehalkı reisinin emekli olduğu yaşı, Emekli değişkeni hanehalkı reisi emekli ise 1, değilse 0 değerini alan kukla değişkeni göstermektedir. Bu çalışmada sırasıyla gıda, sağlık, giyim, enerji ve konut harcamalarının hanehalkı reisinin emekli olduğu dönemde emeklilik öncesi döneme göre farklılık gösterip göstermediği belirlenmek istendiğinden seçim değişkeni yaştır. Eşik değeri hanehalkı reisi için anket verilerine göre hanehalkı reisinin emekli olmaya hak ettiği ortalama yaş 49 (48.97) olduğundan, hanehalkı reisi için yaş marj değişkeni hanehalkı reisinin bitirdiği yaşın emekli olmayı hak ettiği ortalama yaş olan 49’dan çıkarılmasıyla elde edilir. Yaş marjı değişkeni eşik değer noktasında 0 değerini alır ve müdahale grubu ile kontrol grubunu belirler: Yaş marjı 0’dan büyük ise hanehalkı reisi emekli olmayı hak etmiş olduğundan müdahale grubunda, yaş marjı 0’dan küçük ise hanehalkı reisi emekli olmayı hak etmediğinden kontrol grubunda yer alır. Etkileşim değişkenleri ise politikadan yararlanma durumunu gösteren değişken (D-burada emekli olmayı hak etmek) ile marj değişkeninin p derecesindeki polinomunun etkileşimidir. Etkileşim değişkeni emekliliği hak eden müdahale grubu ile emekliliği hak etmeyen grup arasındaki farkı göstermektedir.

Tablo 1. Değişken Tanımları ve Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Değişkenlerin Tanımları	Ort.	Std.Sap
HRemekliyas	Hanehalkı reisinin emekli olduğu yaş	51.93	10.77
Esemekliyas	Hanehalkı reisinin eşinin emekli olduğu yaş	44.66	4.58
R(Emekli)	Hanehalkı reisi emekli ise 1 değilse 0 olan kukla değişken	0.91	0.28
D (Emekliliği hak etme)	Hanehalkı reisi emekliliği hak etmiş ise 1, değilse 0 olan kukla değişken	0.97	0.16
HRemeklihakyas	Hanehalkı reisi emekliliği hak etmiş ise 1, değilse 0 olan kukla değişken	48.97	8.64
Simdikiyas	Hanehalkı reisinin şimdiki yaşı	63.84	8.16

Yaşmarjı	Yaş marjı (hanehalkı reisinin şimdiki yaşı-hanehalkı reisinin emekliliği hak ettiği yaş)	8.49	14.44
Yaşmarjının karesi	Yaş marjının karesi	280.60	323.70
Yaşmarj*D	Etkileşim değişkeni (emekliliği hak eden hanehalkı reisinin şimdiki yaşı ile hanehalkı reisinin emekliliği hak ettiği yaş arasındaki fark*hanehalkı reisi emekliliği hak etmiş ise 1, değilse 0 olan kukla değişken) –müdahale grubu	8.23	10.05
Yaşmarjkare*D	Etkileşim değişkeninin karesi	272.18	301.06
Loggelir	Hanehalkı gelirinin logaritması	8.376	0.927
Logharcama	Toplam hanehalkı harcamasının logaritması	8.332	0.819
Loggıda	Gıda harcamasının logaritması	6.923	1.587
Loggiyim	Giyim harcamasının logaritması	2.685	2.834
Logsağlık	Sağlık harcamasının logaritması	2.169	2.5102
Logkonut	Konut harcamasının logaritması	3.192	2.557
Logenerji	Enerji harcamasının logaritması	5.849	1.576
Gıda harcaması (TL)		1302.64	878.08
Giyim harcaması (TL)		184.87	350.51
Sağlık harcaması (TL)		125.41	500.96
Konut harcaması (TL)		255.33	2336.94
Enerji harcaması (TL)		551.55	405.67
Toplam gelir (TL)		5513.60	4167.49
Toplam harcama (TL)		5072.87	3822.48

Hanehalkı reislerinin %97.3’ünün emekli olmayı hak ettiği, emekliliği hak eden hanehalkı reislerinin %91.1’inin emekli olduğu belirlenmiştir. Hanehalkı reisinin emekli olmayı hak ettiği ortalama yaş 48.97, emekli olduğu yaş ise ortalama 51.93’tür. Aylık gıda harcaması yaklaşık 2022 yılı için 1302 TL’dir (2023 yılı fiyatlarıyla 2003 TL). Giyim harcaması yaklaşık 185 TL, sağlık harcaması 125 TL, konut harcaması 255 TL, enerji harcaması 551 TL’dir. Aylık toplam harcama yaklaşık 5073 TL, toplama gelir ise 5513 TL’dir (2003 yılı fiyatlarıyla yaklaşık 8482 TL) (Tablo 1).

III.I Türkiye’de Emeklilik Kararının Belirleyicileri

Türkiye’de aktif sigortalılığa başlayan kadınlar ve erkekler için emeklilik hakkı; tamamlanması gereken yaş, prim gün sayısı, sigortalı çalışmaya başlanan yıl ve tamamlanması gereken yıl sayısı olmak üzere dört kritere dayanmaktadır. Bu durum yarı deney niteliğindedir. Bu koşullar rastsal bir şekilde bir kontrol ve bir müdahale grubu ortaya çıkarmaktadır. İlk üç kriteri yerine getiren bireyler emekli olabilmek için yaş kriterini de sağlamak durumundadır (Aşık, 2016). Bu durumda emekliliği hak kazanmak için üç kriteri yerine getiren istihdamdaki kişilerin müdahale ve kontrol gruplarına yaş gibi tamamen rasgele olan bir kriterle atanmasını sağlanmaktadır. Ancak müdahale grubunda yer alması gereken herkes, emeklilik kriterlerini yerine getirip de emekliliğe ayrılmak istemeyebilir. Emekliliğe ayrılışları dahi işgücü piyasasında yer almaya devam edebilirler. Ayrıca, emeklilik hakkı kazanıp emekli olanlar, emekli olmayanlar ya da emekli olup da çalışmaya devam eden bireylerin geliri, sosyo-demografik özellikleri de birbirinden farklı olabilir. Dolayısıyla bu durumda müdahale grubunda yer almama durumu ortaya çıkabilir (Aşık, 2016). Müdahaleye uymama durumundan kaynaklanan sorunların üstesinden gelmek üzere regresyon süresizliği yönteminin araç değişkeni yöntemiyle birlikte kullanıldığı Bulanık Regresyon Süresizliği yöntemine başvurmak gereklidir. Buradaki temel varsayım emekli olma şartlarının yerine getirilmiş olmasının emekli olmak, işgücü piyasasında çekilmek için doğrudan etkisinin olmadığı, diğer koşullara da bağlı olmasıdır. Bu nedenle birinci aşama bağımlı değişkeni emekli, hanehalkı reisinin emekli olmanın üç şartı sağlamanın yanı sıra yaş kriterini sağlamanın ve buna ilaveten emekli olması durumunda 1 değerini, aksi durumda 0 değerini almakta ve emekli olma olasılığı Probit modeliyle tahmin edilmektedir. Tablo 2 tüm örneklem için hanehalkı reisinin emekli olma olasılığını göstermektedir.

Tablo 2. Hanehalkı Reisinin Emekli Olma Kararı (Birinci Aşama -Probit Modeli)

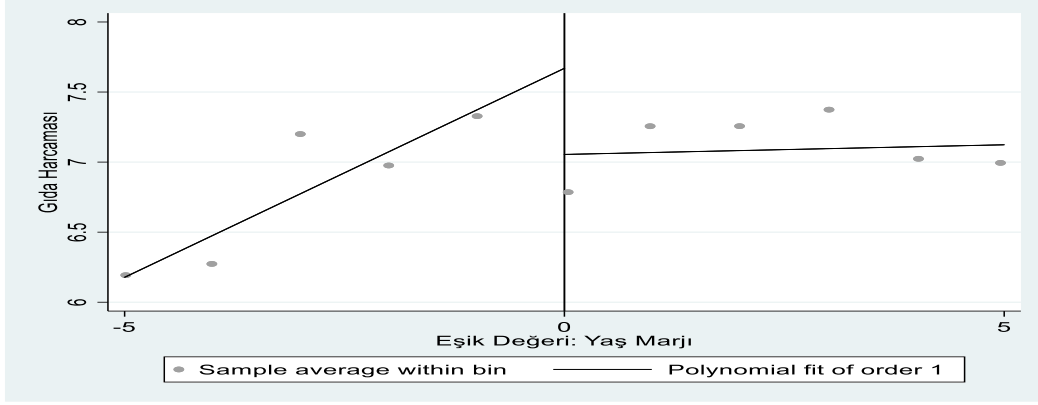
	Katsayılar	z testi
D (Emekliliği hak etme)	2.68 (0.352) ¹	21.19***
Yaşmarj*D	0.006	2.45**
Yaşmarjkare*D	0.0005	5.78***
Sabit	-0.901	-7.56***
Log likelihood	-1054.729	
LR chi2(3)	576.19	
Pseudo R ²	0.214	
Gözlem sayısı	4500	

***:p<0.01, **:p<0.05, *:p<0.10 *: parantez içinde verilen değerler marjinal etkilerdir.

Tablo 2 incelendiğinde hanehalkı reisinin emekli olmayı hak etmesi beklentiyle uyumlu olarak hanehalkı reisinin emekli olma kararını pozitif yönde ve istatistiki olarak anlamlı etkilemektedir. Emekliliği hak eden hanehalkı reisinin emekliliği hak etmeyen hanehalkı reisine göre emekli olma olasılığı %35.24 daha fazladır. Yaş etkileşim değişkeninin ve yaş etkileşim karesi değişkeninin parametreleri pozitif işaretli ve istatistiki olarak anlamlı elde edilmiştir. Emekliliği hak eden hanehalkı reisinin (müdahale grubunda yer alan - emekli olmayı hak eden yaştaki hanehalkı reisinin) yaşının hanehalkı reisinin emekli olma kararı üzerindeki etkisi pozitifdir. Emekliliği hak eden hanehalkı reisinin yaşındaki artış hanehalkı reisinin emekli olma olasılığını artırmakta ve emekli olma olasılığındaki artış yaştaki artışa bağlı olarak daha fazla artmaktadır.

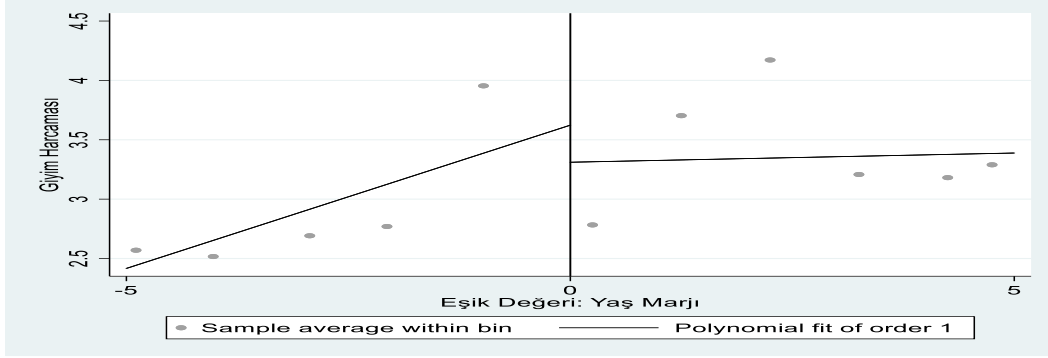
III.II. Türkiye’de Emekliliğin Tüketim Harcamasına Etkisi

Emekliliğe ayrılma sınır yaşı, hanehalkı reisinin emekliliği hak ettiği ortalama yaş 49 olduğundan, regresyon süresizliği analizinin eşik değeri 49 yaş alınmıştır. 49 ve üstü yaştaki hanehalkı reisinin emekli olma hakkına sahip olduğu, 49 yaşın altındaki hanehalkı reisinin emekli olma hakkına sahip olmadığı varsayılmıştır. Hanehalkı reisinin yaşının 49 yaş ve üstünde olduğu hanelerin gıda, giyim, sağlık, enerji ve konut tüketiminin nasıl değiştiği, emekli olma hakkına sahip olmanın ya da olmamanın gıda, giyim, sağlık, enerji ve konut tüketiminde bir süresizliğe neden olup olmadığını belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmada, bant genişliği 5 olarak seçilmiştir. Hanehalkı reisinin yaşı 44-48 yaş bandında ise hanehalkı reisinin emekli olmayı hak etmediği, hanehalkı reisinin yaşı 50-54 aralığında ise emekli olmayı hak ettiği, dolayısıyla hanehalkı reisinin bu yaş marj bandında yer aldığı hanelerin *rassal seçime dayalı kontrollü deneylerde* (randomised controlled trials) olduğu gibi benzer özelliklerde ve birbirleriyle yer değiştirebilir olduğu (*interchangeable*) varsayımıyla çalışmaktadır. Bu sayede emekli olmanın hak edildiği yaş ile emekliliğin gıda, giyim, sağlık, enerji ve konut tüketimi üzerindeki etkisinin merak edildiği durum arasındaki ilişkide elde edilecek süresizliğin sadece emeklilikten kaynaklandığı söylenebilmektedir. Politikadan yararlananlarla (bu çalışmada emekli olmayı hak etmek) politikadan yararlanmayanların (emekli olmayı hak etmemek durumunun) gıda, giyim, sağlık, enerji ve konut mal gruplarına yapılan tüketimi üzerindeki etkisinin belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmada, İki aşamalı modelin tahminine geçmeden önce Regresyon Süresizliği Analizi (RSA) grafiksel çizimin yapılması önemlidir. Gelman & Imbens (2019) doğrusal (birinci dereceden polinomun kullanıldığı) RSA ya da en fazla ikinci dereceden polinomun kullanıldığı (karesel veya kuadratik) RSA yapılmasını önermektedir. Bu çalışmada 5 yaş bandı için birinci dereceden polinomların kullanıldığı RSA yapılmıştır. Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3, Şekil 4 ve Şekil 5 sırasıyla gıda, giyim, sağlık, enerji ve konut için 5 yaş marj değişkeninin doğrusal RSA’nın grafiksel gösterimi verilmiştir. Eşik değeri (0 değer) emekliliğin hak edildiği yaşın şimdiki yaşa eşit olduğunu, grafiğin sağ tarafı hanehalkı reisinin şimdiki yaşının emekliliği hak ettiği yaştan büyük olduğunu, hanehalkı reisinin müdahale grubunda yer aldığını, grafiğin sol tarafı ise hanehalkı reisinin henüz emekliliği hak etmediğini, diğer bir ifadeyle kontrol grubunda yer aldığını göstermektedir.

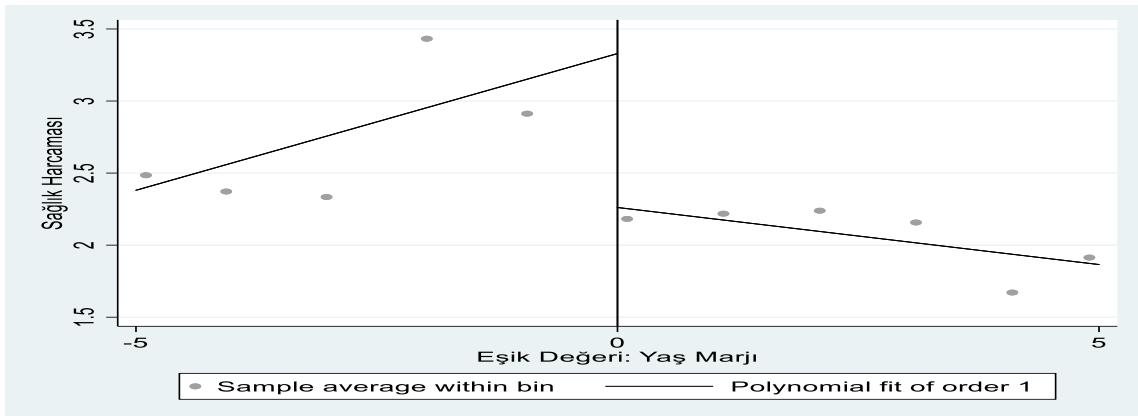
Şekil 1 Gıda Harcaması 5 Yaş Marj Bandı Doğrusal Grafiği

Şekil 1 eşik noktasında gıda harcamasının aşağı doğru bir sıçrama gösterdiğini, hanehalkı reisinin emekliliği hak ettiğinden sonraki 5 yıl içinde gıda harcamasında bir azalma olduğu göstermektedir.

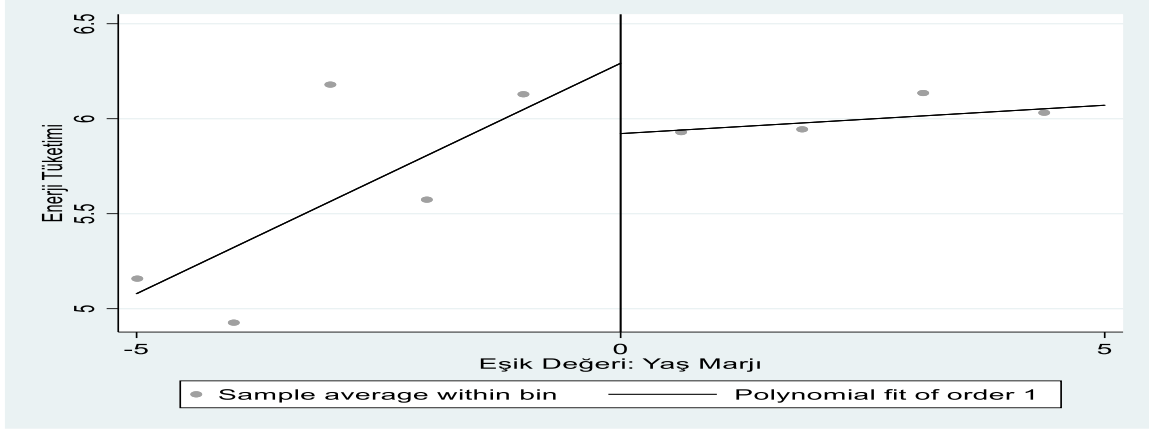
Şekil 2. Giyim Harcaması 5 Yaş Marj Bandı Doğrusal Grafiği

Şekil 2’de eşik değerinin her iki tarafında yaş marj değişkeni ile giyim harcaması arasında doğrusal ve süreksiz bir ilişki olduğu görülmektedir. Eşikte bir sıçrama gerçekleştikten sonra hanehalkı reisinin emekliliği hak ettikten sonraki 5 yıllık dönemde giyim harcamasında bir düşüş olduğu belirlenmiştir.

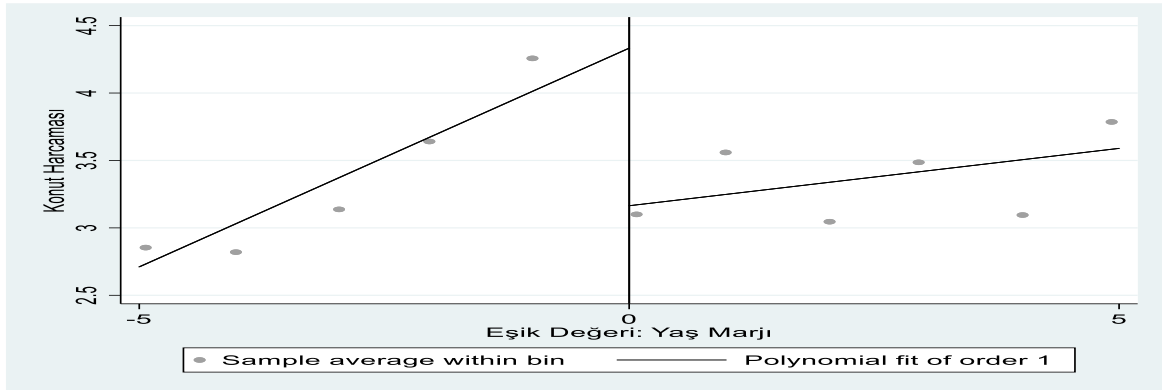
Şekil 3. Sağlık Harcaması 5 Yaş Marj Bandı Doğrusal Grafiği

Şekil 3’te sağlık harcaması 5 yaş marj bandı doğrusal grafiği sunulmuştur. Sağlık harcaması 5 yaş bandı için eşik noktasının her iki tarafında yaş marj değişkeni ile sağlık harcaması arasında doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Hanehalkı reisinin emekliliği hak etmesinden önceki 5 yıl boyunca sağlık harcamasında bir artış olduğu, emekliliği hak ettiği eşik noktasına doğru sağlık harcamasında aşağı doğru düşüş olduğu, emeklilikten sonraki 5 yıllık dönemde hanenin sağlık harcamasında gözle görülür bir azalma olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Enerji Harcaması 5 Yaş Marj Bandı Doğrusal Grafiği

Şekil 4 yaş marj değişkeni ile enerji harcaması arasındaki doğrusal bir ilişkiyi göstermektedir. Eşik noktasında aşağı doğru bir süreksizlik olmuş, hanehalkı reisinin emekliliği hak edişinden sonraki 5 yıllık dönemde hanenin enerji harcaması artmıştır. Ancak hanenin enerji harcamasındaki artış, hanehalkı reisinin emekliliği hak edişinden sonraki 5 yıllık dönemde, hanehalkı reisinin emekliliği hak etmeden önceki 5 yıllık döneme göre daha düşüktür.

Şekil 5. Konut Harcaması 5 Yaş Marj Bandı Doğrusal Grafiği

Şekil 5’te eşik değerinin her iki tarafın da hanehalkı reisinin yaşı ile konut harcaması arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Hane reisinin emekliliği hak ettiği eşik noktasında aşağı doğru bir süreksizliğin ardından hanehalkı reisinin emekliliği hak etmesinden önceki ve sonraki 5 yıllık dönemde konut harcamasında artış olmuş, ancak hanehalkı reisinin emekliliği hak etmesinden önceki 5 yıllık dönemde yapılan konut harcaması daha fazladır.

Tablo 3. Emekliliğin Hanehalkı Harcama Türlerine Etkisi (En Küçük Kareler Tahmincisi- İkinci Aşama Regresyon Tahmini)

Değişken	Gıda harcaması		Giyim harcaması		Sağlık harcaması		Enerji harcaması		Konut harcaması	
	Katsayı	t test	Katsayı	t test	Katsayı	t test	Katsayı	t test	Katsayı	t test
Rhat	-0.244	-2.38**	-0.528	5.74*	-0.492	-2.01**	0.491	2.77*	0.489	2.95*
Yaşmarj*D	-0.026	-4.52*	-0.159	-5.76*	0.020	3.04*	-0.03	-4.39*	-0.155	-2.97*
Yaşmarjkare* D	-0.001	-4.70*	-0.021	-5.84*	0.006	3.10*	0.002	4.47*	-0.006	-3.14*
IMR	2.24	1.57	8.69	5.53*	-3.40	-2.20**	3.51	2.14**	5.87	2.78*
Sabit	6.64	29.59*	-3.92	-5.27*	5.19	5.50*	5.15	19.01*	-9.59	-2.39**
F(4, 4495)	38.38		32.98		4.97		33.92		21.10	
Prob > F	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	
R ²	0.033		0.028		0.121		0.029		0.018	

*:p<0.01,**:p<0.05,***:p<0.10

Tablo 3’te emekliliğin hanehalkı gıda, giyim, sağlık, enerji ve konut harcama türlerine etkisini belirlemek üzere tahmin edilen ikinci aşama regresyon tahmin sonuçları verilmiştir. Modellerde yer alan açıklayıcı değişkenlerin büyük bölümü iktisadi beklentiyle uyumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Hanehalkı reisinin emekli olması hanelerin gıda, giyim, sağlık harcamasını azalttığı, enerji ve konut harcamasını artırdığı belirlenmiştir. Hanehalkı reisinin emekli olması durumunda gıda harcaması %24.40, giyim harcaması %52.8, sağlık harcaması %49.2 azalmakta, enerji ve konut harcaması ise yaklaşık %49 artmaktadır. Emekli olmayı hak etmiş hanehalkı reisinin yaş alması (müdahale grubundaki) gıda harcamasını kontrol grubundaki hanehalkı reisinin yaş almasına göre yaklaşık %2.6 azaltmakta ve gıda harcamasındaki bu azalış, emekliliği hak etmiş hanehalkı reisinin yaş almasıyla birlikte azalmaya devam etmektedir. Emekli olmayı hak etmiş hanehalkı reisinin yaş alması (müdahale grubundaki) durumunda gıda, giyim ve konut (konut kirası, kapıcı ücreti, aidatlar, badana, boya malzemesi, kapı, pencere, kilit, lavabo, musluk ve ev tamir bakım) harcaması kontrol grubundaki hanehalkı reisinin yaş almasına göre azalmakta, gıda, giyim ve konut harcamasındaki bu azalış, müdahale grubundaki hanehalkı reisinin yaşının artmasıyla bu azalışın hızı artmaktadır. Müdahale grubundaki hanehalkı reisinin yaş alması hanenin durumunda hanenin sağlık harcaması kontrol grubunda yer alan hanelerdeki hanehalkı reisinin yaş almasına göre artmakta, bu artış yaştaki artışla birlikte artmaya devam etmektedir. Enerji harcaması ise müdahale grubundaki hanehalkı reisinin yaşındaki artışa bağlı olarak azalmakta, ancak bu azalışın hızı yaştaki artışla birlikte düşmektedir. Örneklem seçim sapmasına neden olmamak için ikinci aşama tahmin sürecinde açıklayıcı değişken olarak eklenen Ters Mills oranının katsayısı gıda eşitliği dışında istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Sağlık harcaması eşitliğinde negatif işaretli, giyim, enerji ve konut eşitliklerinde ise pozitif işaretli bulunmuştur. Bu da hanelerin giyim, enerji ve konut harcamalarını artırma, sağlık harcamasını ise azaltma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Araştırmanın anketlerinin yapıldığı Kasım-Aralık 2021 döneminde 202 hane gıda harcaması, 2317 hane giyim harcaması, 2493 hane sağlık harcaması, 273 hane enerji harcaması ve 1605 hane de konut harcaması yapmamıştır.

SONUÇ

Toplumdaki yaşlıların emeklilik sonrası refah durumlarının değerlendirilmesi bağlamında, tüketim ve tasarruf kalıplarının incelenmesi ve emeklilikleri süresince emeklilik önce yaşam standartlarını sürdürüp sürdürmediklerinin araştırılması önemlidir. Türkiye’de emeklilerle ilgili ampirik bulgulara dayalı çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle Türkiye’de emeklilerin tüketimlerini ampirik bulgulara dayalı olarak incelemek önemlidir. Yaşam boyu tüketim modeli tüketimin zaman içerisinde çok değişkenlik göstermemesi gerektiğini öngörmektedir. Modelin bu öngörüsüne rağmen bazı uygulamalı çalışmalarda emekliliğe geçiş aşamasında bireylerin yaşam boyu tüketimlerinde süreksizlik yaratan düşüşler saptanmış ve bu durum emeklilik tüketim bilmececi olarak adlandırılmıştır (Fisher vd. 2008; Hurst, 2008). Bu çalışmada Türkiye’de emeklilerin tüketim

yapısında, tüketim bilmecesi olgusu çerçevesinde bir farklılık olup olmadığını incelemek amaçlanmıştır. Türkiye’de emeklilerin tüketim bilmecesi emeklilerin tüketim kalıbı içinde gıda, giyim, sağlık, konut ve enerji (elektrik, doğalgaz, yakıt, benzin) mal gruplarının payı yüksek olduğundan çalışmanın kapsamı bu mal grupları ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın verileri Türkiye’deki bütün coğrafi ve sosyo-ekonomik bölgeleri temsil edecek şekilde, seçilen İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Tekirdağ, Adana, Kayseri, Trabzon, Zonguldak, Erzurum, Malatya ve Şanlıurfa illeridir. Veriler, bu illerin kent merkezlerinde Kasım-Aralık 2021 döneminde hanehalkını temsil eden bireylerle (hanehalkı reisi veya hanehalkı reisinin eşi) yapılan toplam 4500 anketten sağlanmıştır. Türkiye’de emeklilikte tüketim bilmecesinin var olup olmadığı Bulanık Regresyon Süreksizliği yaklaşımıyla araştırılmıştır.

Bu çalışmada, hanehalkı reisinin emekliliği hak ettiği ortalama yaş 49 olduğundan emekliliğe ayrılma sınır yaşının da 49 olduğu kabul edilmiştir. Regresyon süreksizliği analizinde hanehalkı reisi için eşik değeri 49 yaş alınmış, 49 ve üstü yaşta hanehalkı reislerinin emekli olma hakkına sahip oldukları, 49 yaşın altındaki hanehalkı reislerinin emekli olma hakkına sahip olmadıkları varsayılmıştır. Bu durumda, 5 marj bant genişliğinde hanehalkı reisinin yaş aralığı 44-54’ tür.

Türkiye’de hanehalkı reisinin emekli olmayı hak ettiği yaşa ulaştığında (eşik noktasında) gıda, giyim, enerji ve konut harcamalarında aşağı doğru keskin bir düşüşün olduğu, hanehalkı reisinin emekliliği hak etmesinden sonraki 5 yıllık dönemde bu mal gruplarının harcamasında artış olduğu, ancak zaman içinde gıda, giyim, konut ve enerji harcamalarındaki artışın azaldığı (ters U şeklinde bir ilişki vardır) belirlenmiştir. Bu bulgu grafiksel gösterimin önemli sonuçlarından. Hanehalkı reisinin emekli olmayı hak etmesinden sonraki 5 yıllık dönemde cepten yapılan sağlık harcaması azalmıştır.

İki aşamalı tahmin sürecinin ikinci aşamasında tahmin edilen regresyon denkleminin parametre tahminlerine göre Türkiye’de emeklilik sürecinde gıda, giyim, sağlık harcamalarında ciddi bir düşüş, enerji ve konut harcamasında ise önemli bir artışın olduğu belirlenmiştir. Gıda, giyim ve sağlık harcamalarındaki düşüşün, enerji ve konut harcamalarındaki artışın temel nedeni, emeklilik döneminde emeklilerin gelir kayıplarının büyük olmasıdır. Dolayısıyla, Türkiye’de emeklilerin tüketimlerinin önemli belirleyicisinin gelir olduğu söylenebilir. Türkiye’de emeklilikte tüketim bilmecesinin var olduğu ve tüketim bilmecesinin ana nedeninin de düşük gelir olduğu ifade edilebilir. Müdahale grubundaki (hanehalkı reisinin emekli olmayı hak ettiği) hanehalkı reisinin yaş alması gıda, giyim ve konut harcamalarının azalmasına, sağlık harcamasının ise artmasına neden olmaktadır. Emekli olmayı hak eden hanehalkı reisi yaş aldıkça gıda, giyim ve konuta yapılan harcamada azalış, sağlığa yapılan harcamada ise artış devam etmektedir.

Emekli olmadan önce tek gelir kaynakları maaşları- ücretleri olan emekliler, çalıştıkları dönemde zorlukla geçindikleri maaşlarından-ücretlerinden ya hiç tasarruf yapamamakta ya da çok küçük miktarlarda tasarruf yapabilmektedirler. Bu çalışmada çalıştıkları dönemde hiç tasarruf yapamayan hanelerin oranı %60.42’dir. Banka, arkadaş, akraba vb. borç alan emeklilerin oranı ise %87.11’dir. Çalıştıkları dönemde ekonomik sıkıntılar yaşayan, ayın sonunu getiremeyen ya da zor getiren ücretliler, emeklilik dönemlerinde tek geçim kaynakları emekli aylıkları olduğundan, çalıştıkları döneme göre yaşadıkları ekonomik zorluğun daha fazla olması, yaşam koşullarının kötüleşmesi nedeniyle, fiziksel olarak da güçsüzleşmelerine, sağlık sorunları yaşamalarına rağmen işgücü piyasasından gönüllü olarak ayrılmamak istemektedirler. Emekli olanların büyük çoğunluğu ise emekli aylıkları yetersiz olduğundan ve toplumun dezavantajlı grubunu oluşturduklarından iş güvenliği olmayan işlerde çalışmaktadırlar. Bu çalışmada emekli hanehalkı reislerinin %15’inin çalıştığı belirlenmiştir. Emeklilik döneminde iş güvenliği olmayan işlerde emeklilerin çalışmasının önlenmesi emekli aylıklarının, insanca yaşamalarını mümkün kılacak bir seviyeye yükseltilmesine bağlıdır.

Asgari ücret, “işçilere normal bir çalışma günü karşılığı ödenen işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını güncel fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücret” olarak tanımlanmakta (Rakıcı ve Vural, 2011) ve asgari ücretin altındaki hiçbir ücretin, insan onuruna yaraşır şekilde yaşamaya imkan sağlayacak temel ve zorunlu ihtiyaçları karşılaması mümkün değildir. Ancak, Türkiye’de emekli ücreti asgari ücretin altındadır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun

(TÜİK), 2022 yılı için eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'sini dikkate alarak belirlediği yoksulluk sınırı ise 17 bin 747 TL, 2023 yılında 29187 TL’ye yükselmiştir (TÜİK, 2023). 2023 yılında 11402 TL olan asgari ücret 2024 yılının ilk altı ayında 17002 TL’ye, 2023 yılında 7500 TL olan emekli maaşı ise 2024 yılında 10000 TL’ye yükselmiştir. 2023 yılında asgari ücretin %66’sı kadar olan emekli maaşı, 2024 yılının ilk altı ayında ise %59’a gerilemiştir. Türkiye’de 4/A kapsamındaki emeklilerin maaşı asgari ücretten 2023 yılında %34, 2024 yılının ilk altı ayında ise %41 daha düşüktür. (Euronews, 2024).

Türkiye’de emeklilerin yaşam standardı yükseltilmeli, en azından emeklilik öncesi yaşam standartlarını devam ettirecek bir gelire sahip olmaları sağlanmalıdır. Gıda, giyim, sağlık, enerji ve konut gibi zorunlu ihtiyaçlarını dahi karşılayamayan emeklilerin yaşam memnuniyetlerinin yüksek olması ve mutlu bireyler olması da beklenemez. Gıda, giyim, sağlık, evde kullanılan enerji ve konut harcamasının toplam harcamadaki payları gelişmişlik göstergesi olarak dikkate alınabilir. Bu araştırmada gıda harcamasının toplam harcamadaki payının %65 olması emeklilerin ekonomik yükünün boyutunu göstermesi bakımından son derece önemlidir. Emeklilerin insan onuruna yaraşır şekilde yaşamalarına imkân tanıyacak bir ücret almaları, en azından açlık sınırının üstünde bir emekli aylığı almaları sağlanmalıdır. Emeklilerin sağlık hizmetlerine erişimleri güvenli ve kolay olmalı, sağlıkta alınan katkı payları emeklilerden alınmamalıdır. Emeklilerin %24.79’unun kiracı olduğunun belirlendiği bu araştırmada, emeklilerin, dolayısıyla yaşlıların barınma sorunu da zaman içinde artacaktır. Bu nedenle yaşlıların barınacakları ücretsiz konuk evlerine ihtiyaç vardır.

Gelirleri düşük olan, yeterli ve dengeli beslenmelerini sağlayacak bir gıda tüketimini dahi karşılamada zorlanan emeklilerin ev dışında zaman geçirme, sosyalleşme olanakları da yok denecek kadar azdır, sınırlıdır. Bu araştırmada emeklilerin %83.21’inin gazete-dergi vb. %96.45’sinin sinema, tiyatro ve konser, %86.39’unun tatil-tur ve gezi harcaması yapmadıkları belirlenmiştir. Doğal olarak, zorunlu ihtiyaçlarını dahi karşılayacak bir gelirden yoksun olan emeklilerin eğlence, kültür, gezi vb. ihtiyaçlarını karşılamaları beklenemez. Ancak zamanının büyük kısmını ev içinde kısıtlı bir sosyal çevrede geçiren emeklilerin sorunlu bir aile yaşantısına sahip olmaları kaçınılmazdır. Bu nedenle emeklilerin boş zamanlarını değerlendirmelerini sağlayacak ücretsiz faaliyetler de yerel yönetimler aracılığıyla sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, hanehalkı reisinin emekli olması durumunda tüketim kalıbı içerisinde önemli paya sahip gıda, giyim, sağlık harcamalarında belirgin bir azalışın, enerji ve konut harcamalarında keskin artışın olması, emeklilikte geçen süre arttıkça (müdahale grubunda yer alan hanehalkı reisleri yaş aldıkça), bu azalışın gıda, giyim ve konut harcamalarında devam etmesi emeklilerin açlık ve yoksulluk riskinin yükseldiğinin somut göstergesidir. Covid-19 Pandemi döneminden bu yana yaşanan ekonomik kriz, yüksek enflasyon toplumun her kesimini etkilemekle birlikte, yoksulluk içinde de yaşayan emeklileri daha çok etkilemiştir. Bu araştırmanın sonuçları dikkate alınarak, emeklilerin refahlarını artırıcı, sosyal ve ekonomik koşullarını iyileştirici sosyal politikaların oluşturulmasına öncelik verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aguila, E., Attanasio, O.P., & Meghir, C. (2011). Changes in consumption at retirement: evidence from panel data. *Rev. Econ. Stat.* 3, 1094–1099.
- Allais, O., Leroy, P., & Mink, J. (2020). Changes in food purchases at retirement in France. *Food Policy*, 90, 101806.
- Asik, G. A. (2024). Early retirement incentives and transition into informality. *Labour Economics*, 90, 102561.
- Asik, G. (2017). Regresyon Süreksizliği Yönteminin Türkiye’de Erken Emeklilik Teşviklerinin İşgücü Piyasası Üzerine Etkilerinin İncelenmesinde Kullanımı, in: M. Aran (ed.), *Kalkınma Programlarının Değerlendirmesinde Etki Analizi Yöntemleri ve Türkiye’de Uygulamalar*, Optimist Press: İstanbul.

- Atalay, K., Barrett, G. F., & Staneva, A. (2020). The effect of retirement on home production: evidence from Australia. *Review of Economics of the Household*, 18, 117-139.
- Attanasio, O. P., Banks, J., Meghir, C., & Weber, G. (1999). Humps and bumps in lifetime consumption. *Journal of Business & Economic Statistics*, 17(1), 22-35.
- Battistin, E., Brugiavini, A., Rettore, E., & Weber, G. (2009). The retirement consumption puzzle: evidence from a regression discontinuity approach. *The American Economic Review*, 99(5), 2209-2226.
- Beblo, M., & Schreiber, S. (2022). Leisure and housing consumption after retirement: new evidence on the life-cycle hypothesis. *Review of Economics of the Household*, 20(1), 305-330.
- Bernheim, D., Skinner, J. & Weinberg, S. (2001). What accounts for the variation in retirement wealth among US households? *American Economic Review*, 91:4, 832–57.
- Binh Tran, D., & Zikos, V. (2019). The causal effect of retirement on health: Understanding the mechanisms. *Australian Economic Review*, 52(4), 427-446.
- Blau, D M. (1994). Labor force dynamics of older men. *Econometrica*, 62 (January): 117-156.
- Blau, D.M. (2008). Retirement and consumption in a life cycle model. *Journal of Labor Economics* 26 (1), 35–71.
- Brugiavini, A., Battistin, E., Rettore, E., & Weber, G. (2007). The retirement consumption puzzle: evidence from a regression discontinuity approach (No. 2007_27).
- Deaton, A., & Muellbauer, J. (1980). Economics and consumer behavior. *Cambridge University Press*, Cambridge.
- Deng, T., Zhao, W., & Hu, Y. (2023). Retirement and household tourism consumption—A case study in China. *Tourism Economics*, 29(4), 1055-1073.
- Euronews (2023). <https://tr.euronews.com/2023/01/05/emekli-maasi-asgari-ucet-karsisinda-eridi-20-sene-once-yuzde-47-fazlaydi-simdi-yuzde-35-e>. Son erişim tarihi:19/08/2023.
- Euronews (2023). <https://tr.euronews.com>. Son erişim tarihi:19/08/2023.
- Francescutto, N. (2024). Retirement decision and household's gasoline consumption: Evidence from a Regression Discontinuity Design (No. 24-01). *IRENE Working Paper*.
- Friedman, M. (1957). A theory of the consumption function. *Princeton, NJ: Princeton University Press*.
- Fisher, J. D., Johnson, D. S., Marchand, J., Smeeding, T. M., & Torrey, B. B. (2008). The retirement consumption conundrum: Evidence from a consumption survey. *Economics Letters*, 99(3), 482-485.
- Fisher, J. D., & Marchand, J. T. (2014). Does the retirement consumption puzzle differ across the distribution? *The Journal of Economic Inequality*, 12(2), 279-296.
- Haider, S. & M. Stephens (2007). Is there a retirement-consumption puzzle? Evidence using subjective retirement expectations. *The Review of Economics and Statistics*, 89(2), 247-264.
- Hamermesh, D. S. (1984). Life-cycle effects on consumption and retirement. *Journal of Labor Economics*, 2(3), 353-370.
- Hausman, J. A., & Paquette, L. (1987). Involuntary early retirement and consumption. *Work, Health, and Income among the Elderly*, 151-175.
- Heckman, J. J. (1979). Sample selection bias as a specification error. *Econometrica: Journal of the Econometric society*, 153-161.
- Haberler.com (2016). <http://www.haberler.com/turkiye-de-emekli-profil-mutsuz-cizildi-haberi/> Son erişim tarihi: 01/03/2016.
- Hurd, M. (1990). Research on the elderly, economic status, retirement and consumption and saving. *Journal of Economic Literature*, 28(2), 565–637.
- Hurd, M., & Rohwedder, S. (2003). The retirement-consumption puzzle: Anticipated and actual declines in spending and retirement. *National Bureau of Economic Research*.
- Hurst, E. (2008). The retirement of a consumption puzzle (No. w13789). *National Bureau of Economic Research*.
- Garz, M. (2018). Retirement, Consumption of political information and political knowledge. *European Journal of Political Economy*, 53: 109-119.
- Gelman, A. & Imbens, G. (2019). Why High-Order Polynomials Should Not Be Used in Regression Discontinuity Designs. *Journal of Business & Economic Statistics*, 37(3), 447-456.

- Giovanis, E., & Giovanis-Özdamar, Ö. (2021). Politika Analizinde Mikro Ekonometrik Yöntemler ve Stata Uygulamaları: Farkların Farkı Yöntemi, Regresyon Süreksizliği Yöntemi, Eğilim Skoru Eşleştirme Yöntemi. Uygulamalarla Mikro Ekonometr. *Nobel Akademik Yayıncılık (Editör: Ş. Üçdoğruk-Birecikli, S. Şengül)*.
- Gorry, D., & Slavov, S. N. (2023). The effect of retirement on health behaviors. *Health Economics*, 32(10), 2234–2259.
- Grötting, M. W., & Lillebø, O. S. (2020). Health effects of retirement: Evidence from survey and register data. *Journal of Population Economics*, 33(2), 671–704. <https://doi.org/10.1007/s00148-019-00742-9>.
- Imbens, G. W., & Lemieux, T. (2008). Regression Discontinuity Designs: A Guide to Practice, *Journal of Econometrics*, 142, 615–635.
- Lee, D. S., & Lemieux, T. (2010). Regression discontinuity designs in economics, *Journal of Economic Literature*, 48, 281–355.
- Lee, D. S., & Lemieux, T. (2014). Regression discontinuity designs in social sciences. In H. Best and C. Wolf, eds., *The SAGE Handbook of Regression Analysis and Causal Inference*, pp. 301–27. SAGE Publications.
- Li, H., Shi, X., & Wu, B. (2015). The retirement consumption puzzle in China. *The American Economic Review*, 105(5), 437–441.
- Li, H., Shi, X., & Wu, B. (2016). The retirement consumption puzzle revisited: Evidence from the mandatory retirement policy in China. *Journal of Comparative Economics*. Vol 44(3), 623–637.
- Lv, X., Lin, K., Chen, L., & Zhang, Y. (2022). Does Retirement Affect Household Energy Consumption Structure? Evidence from a Regression Discontinuity Design. *Sustainability*, 14(19), 12347.
- Mariger, R. P. (1987). A life-cycle consumption model with liquidity constraints: theory and empirical results. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*.
- Moreau, N., Stancanelli, E. (2013). Household consumption at retirement: A regression discontinuity study on French, Documents de travail du Centre d’Economie de la Sorbonne 13072, *Université Panthéon-Sorbonne (Paris 1), Centre d’Economie de la Sorbonne*.
- Moreau, N., & Stancelli, E. (2015). Household consumption at retirement: A regression discontinuity study on french data. *Annals of Economics and Statistics/Annales d’Économie et de Statistique*, (117-118), 253–276.
- Modigliani, F., & Brumberg, R. (1954). Utility analysis and the consumption function: An interpretation of cross-section data. In K.K. Kurihara, ed., *Post-Keynesian Economics*, New Brunswick: Rutgers University Press.
- Müller, T., & Shaikh, M. (2018). Your retirement and my health behavior: Evidence on retirement externalities from a fuzzy regression discontinuity design. *Journal of Health Economics*, 57, 45–59.
- Olafsson, A., & Michaela, P. (2018). The Retirement-consumption puzzle: New evidence from personal finances,” technical report, *National Bureau of Economic Research*.
- Rakıcı, C., & Vural, T. (2011). Asgari ücret üzerindeki toplam vergi yükü ve asgari ücret tutarının anlamı. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 57–68.
- Robb, A. L., & Burbidge, J. B. (1989). Consumption, income, and retirement. *Canadian Journal of Economics*, 522–542.
- Rust, J., & Phelan, C. (1997). How social security and medicare affect retirement behavior in a world of incomplete markets. *Econometrica*. July, 65:4, pp. 781–831.
- Smed, S., Rønnow, H. N., & Tetens, I. (2022). The retirement (food)-consumption puzzle revisited-A panel data study from Denmark. *Food Policy*, 112, 102330.
- Smith, S. (2006). The Retirement-consumption puzzle and involuntary early retirement: evidence from the British Household Panel Survey. *The Economic Journal*, 116(510), 130–148.
- TÜİK (2020a). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> Son erişim tarihi: 09/03/2020.
- TÜİK (2020b). <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod>, Son erişim tarihi: 22/06/2020.
- TÜİK (2021). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları (ADNKS), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500>. Son erişim tarihi: 10/07/2023.
- TÜİK (2022). Sosyal koruma istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sosyal-Koruma-Istatistikleri-2021-45744>, Son erişim tarihi: 10/07/2023.

- TÜİK (2023). İstatistiklerle yaşlılar. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Ya%C5%9F1%C4%B1lar-2022-49667&dil=1>, Son erişim tarihi:15/07/2023.
- Ulker, A. (2004). Consumption patterns around the time of retirement: Evidence from the consumer expenditure surveys. In *Econometric Society Australasian Meetings* (No. 54). *Econometric Society*.
- United Nations, Department of economic and social affairs population division: world population ageing 1950-2050. <http://www.un.org/esa/population/oublications/worldageing19502050/> Son erişim tarihi:15/10/2018.
- Van der Klaauw, W. (2008), Regression-discontinuity analysis: a survey of recent developments in economics, labour, 22, 219–245.
- Velarde, M., & Herrmann, R. (2014). How retirement changes consumption and household production of food: Lessons from German time-use data. *The Journal of the Economics of Ageing*, 3, 1-10.
- Vergolini, L., & Zanini, N. (2024). The minimum guaranteed income in an Italian province: the effect of capping the benefit. *Applied Economics Letters*, 1-5.
- Ventura, L., & Horioka, C. Y. (2020). The wealth decumulation behavior of the retired elderly in Italy: the importance of bequest motives and precautionary saving. *Review of Economics of the Household*, 18, 575-597.
- Yuan, B., Liu, W., & Cui, Y. (2023). The impact of retirement on body mass index in China: An empirical study based on regression discontinuity design. *SSM-Population Health*, 23, 101434.

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazar(lar)ına aittir. Bu araştırma TÜBİTAK 1001 projesi kapsamında (Proje no: 220K346) desteklenmiştir. Bu çalışma Çukurova Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanında Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 17.02.2021 tarihli E.31862 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur.

Yazar Katkıları : Yazarlar eşit oranda katkı sunmuşlardır.

Çıkar Beyanı : Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Teşekkür : Yayın sürecinde katkısı olan hakemlere ve editör kuruluna teşekkür ederiz.

Ethics Statement : The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study. This research was supported by TUBITAK 1001 project (Project number: 220K346). This study was approved by the Çukurova University Scientific Research and Publication Ethics Committee in the Field of Social and Human Sciences with the decision numbered E.31862 dated 17.02.2021.

Author Contributions : The authors contributed equally.

Conflict of Interest : There is no conflict of interest between the authors.

Acknowledgement : We thank the referees and editorial board who contributed to the publishing process.
